

Nádasdy-könyvtár(ak)

Az első említést a Nádasdy család könyvtáráról 1533-ból ismerjük. A könyveket akkor Lékán őrizték. A család első prot. tagja, →Nádasdy (I.) Tamás nádor →Szalkai László környezetéhez tartozott, →Oláh Miklóssal ápolt barátságot, és kapcsolatban állt nem egy ismert humanistával (→Ursinus Velius, Georg von →Logau, Jacobus →Piso). Kanizsai Orsolyával való házasságkötése után a központi udvartartást Sárvára helyezte át. A Nádasdy által Sárvár-Újszigeten alapított prot. iskola és nyomda, a lutheranizmusnak otthont adó templom és parókia, ill. az ezekben szolgálatot teljesítő értelmiségiek természetszerűen igényelték a könyveket, amelyeknek beszerzéséről a főúr, ill. művelt jószágigazgatói (→Perneszi György, Csányi Ákos, →Szentgyörgyi Gábor) gondoskodtak. Perneszi György hagyatéki összeírásában fennmaradt 62 tételes könyvjegyzéke, amelynek alapján képet alkothatunk ura udvari könyvtáráról is.

A nádor kései fia, →Nádasdy (II.) Ferenc elsősorban katonaként tett szert hírnévre. A szakirodalom kiemeli modern hadtudományi ismereteit, seregvezetési műveltségét, amely nem alapulhatott kizárólag gyakorlati tapasztalatokon. A korban számos kiadvány jelent meg csatáiról, →Berger Illés udvari történetíró külön kiadványt is szentelt hadi erényeinek. E könyvek feltehetően megvoltak Sárváron is. Nádasdy Ferenc részt vett a birtokain zajló teológiai, egyházszerkezési vitákban, így az 1591-es csepregi dispután is. Támogatta tanulmányaikban a lelkésznek készülő ifjakat, akik legalább a neki ajánlott téziszűzetüket bizonyosan megküldték a patrónus főúrnak. Udvari lelkészének, →Magyar Istvánnak műveiből, olvasottságából Nádasdy szellemi horizontjára is következtethetünk, hiszen műveinek forrásanyagában Magyar nyilván támaszkodhatott a sárvári gyűjteményre is. A családi könyvtárat minden bizonnyal gazdagították a Johannes →Manlius által vezetett, Nádasdy Ferenc által támogatott nyomda kiadványai is.

A következő generációban →Nádasdy (I.) Pál gyarapította a sárvári könyvtárat. Összeírás sajnos az ő idejéből sem maradt ránk, ismerjük azonban a főúr vallási és tudományos érdeklődését. Nádasdy Pál élete végéig luth. maradt, legbefolyásosabb tanácsadói az egyházkerület két elismert lelkésze, →Zvonarics Mihály és →Lethenyi István voltak. Befogadott külföldi exuláns prot.-okat is, mint pl. Wolfgang Mangelburgot és Gregor Gerbert. Támogatta számos lelkész külföldi tanulmányútját, patrónusa volt →Lackner Kristóf soproni polgármester emblémásköteteinek. Birtokán működött →Farkas Imre tipográfiaja, amelynek legjelentősebb kiadványai a korszak legfontosabb teológiai (úrvacsora, az irénikus teológia) és politikai vitáiban foglaltak állást.

Pál fia, az 1643-ban kat. hitre tért →Nádasdy (III.) Ferenc, Pottendorfba helyezte át udvartartását. Itt és lorettomi birtokán nyomdát alapított, részben a helyi kat. közösségek (Lorettomban a szerviták) szükségleteire, részben saját munkáinak kiadására. Az udvar kapcsolatrendszerét lényegesen tágabbá tette, aktív irodalom- és művészetpártoló tevékenységbe kezdett, maga is kiadóvá vált. Az általa patronált legismertebb munka, a →*Mausoleum* először Nürnbergben látott napvilágot 1664-ben, majd három év múlva Pottendorfban is. Támogatásával számos könyv jelent meg Amszterdamban, Bécsben és Frankfurt am Mainban, köztük →Révay Péternek a magyar koronáról szóló munkája, Falusy Miklós (1648) és Pakay Ferenc (1667) Szt. Lászlóról írott egyetemi disputációja. Kapcsolatait (a nürnbergi Endtner családdal, a Blaeu officínával, az antwerpeni Moretusszal) nemcsak az igényes kivitelű könyvek kiadására használta fel, hanem gondja volt a kiadványok hazai terjesztésére is. Viskolcz Noémi -- még publikálatlan -- kutatásai szerint könyvkereskedést is szándékozott nyitni Moretusszal közösen.

1670. szept. 3-án Nádasdy Ferencet a császár elleni összeesküvés vádjával letartóztatták, és 1671. ápr. 30-án Bécsben kivégezték. A fej- és jószágvesztésre ítélt főúr gazdag pottendorfi könyvtárát többen szerették volna megkaparintani. Először a császári bibliotéka számára válogattak belőle, de a könyvek végül csak 1678-ban kerültek a bécsi könyvtárba. Egy másik rész Johann Paul Hoher von Hahenburg und Hohenkräen (1616--1683) udvari főkancellár vagyonát gyarapította, a maradékot pedig a lorettomi szervita rendház kapta. Az utóbbiból a császári könyvtár számára további könyveket választottak ki 1678-ban, s ezeket is Bécsbe szállították. Az ÖNB régi állományának duplumait többször válogatták és értékesítették. A lorettomi szerviták könyvei 1787-ben a budapesti EK-ba jutottak, ahonnan később ugyancsak sok könyv kikerült. Így a több mint 1000 kötetes pottendorfi ~ szétszóródott, s eddig csak kevesebb mint 100 könyv került elő. A levéltári források alapján modern, soknyelvű (latin, német, olasz, francia, magyar) gyűjtemény képe bontakozik ki. Jelentős helyet kapott benne a -- főként kortárs -- teológiai könyvanyag. A történeti munkák mellett a modern államelméleti és politikai irodalom is jelen volt, továbbá számos irodalmi és művészeti könyv is gazdagította a könyvtárat. A könyvek tematikus rendben álltak a polcokon. Megkockáztathatjuk a feltevést, hogy ez volt az első olyan magyar könyvgyűjtemény, amelynek kialakításában nem csupán olvasási és használati, hanem kincsképzési szándék is szerepet játszott.

A császári könyvtárba került könyvek egy részét Nádasdy Ferenc fiának, →Nádasdy László püspöknek később sikerült visszaszereznie, s 1722-ben már több mint 500 könyve volt. Ezt a gyűjteményt azonban ő maga a lékai ágostonos kolostorra hagyta. Amikor II. József rendelete alapján mind a lorettomi, mind a lékai rendházat feloszlatták, a könyvek egy része az EK-ba került, nagyobb része azonban megsemmisült. Ez lett a sorsa a vát-szentkúti szervita kolostor könyvtárának is, amelyet Nádasdy Imre (†1767 k.?) 1767-es könyvadománya tett tényleges bibliotékává. Ez a kolostor további könyveket kapott a családtól 1780-ban.

Nádasdy Lipót Flórián (1772--1836) 1791-ben 588 kötettel új könyvtárat létesített, ez Nádasdladányban nyert elhelyezést, ahol a 19. sz. elején készült el az új Nádasdy-udvarház. Az 1881-es rendezéskor már közel 30 000 könyvet, térképet, metszetet őriztek itt. A kastély a II. világháborúban, majd azt követően a kommunista szekularizáció folyamán sérüléseket szenvedett, a könyveket elhurcolták; ma számos állami könyvtárban található innen származó kötetek.

Irod.: Horváth József, *A nádasdi gróf Nádasdy család nádasd-ladányi elsőszülöttségi könyvtárának története és ismertetése*, Bp., 1889; Adattár XVI--XVIII/13, II, 1992; Monok István, *A Nádasdy család sárvári és pottendorfi udvara és könyves műveltsége*, in *Kék vér, fekete tinta*, [2005]; Adattár XVI--XVIII/13, IV, 2009.

Monok István